

Issue 1

Volume

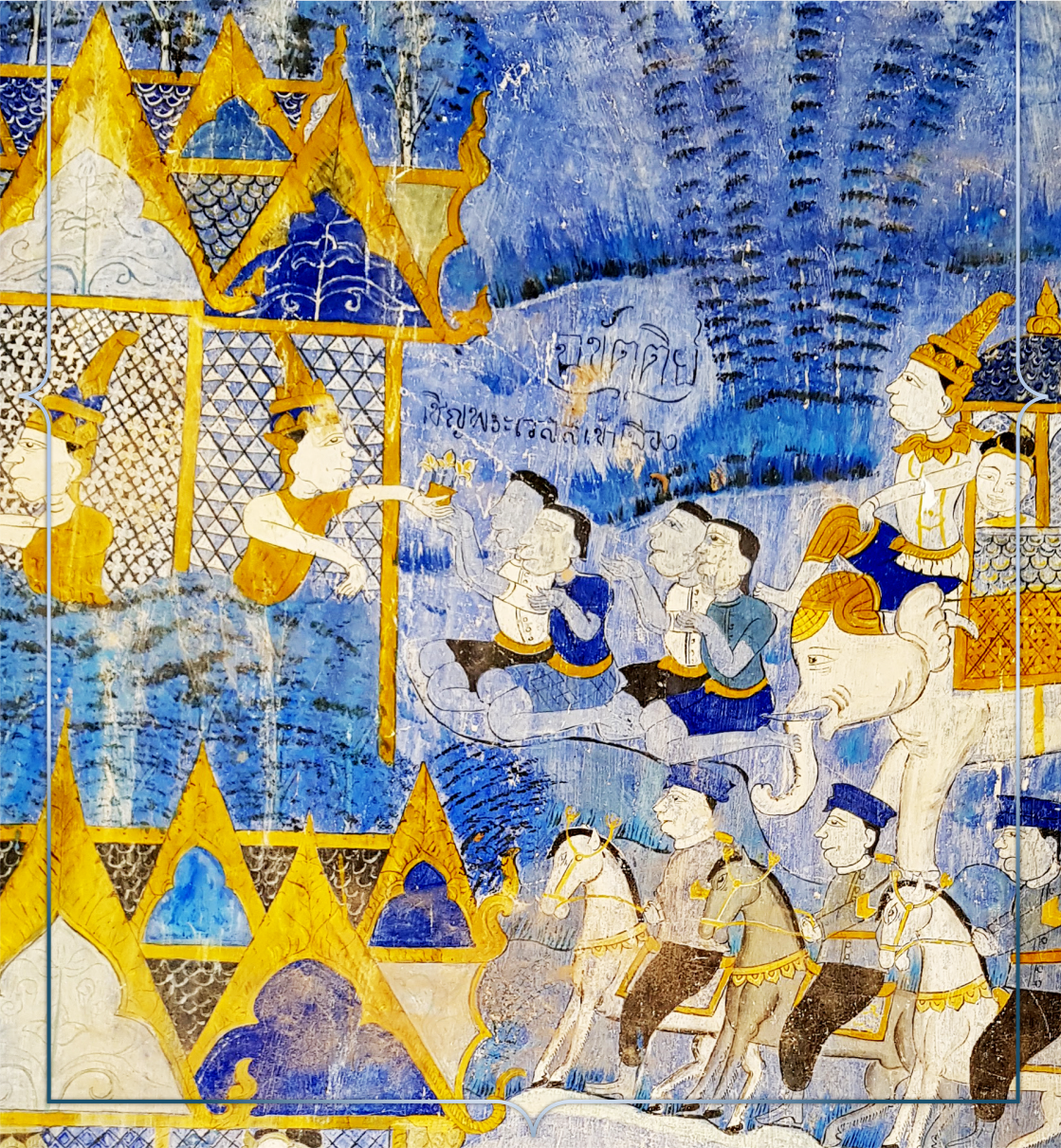
20

June 2024

วารสาร ไทยศึกษา

Journal of Thai Studies
ปีที่ 20 ฉบับที่ 1 มิถุนายน 2567

Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University

A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai Through the Literature Record of a Coronation Ceremony in the Rattanakosin Period¹

Submitted date:
8 December 2022

Revised date:
9 March 2023

Accepted date:
21 July 2023

Kae Dangsakul²
Pattama Theekaprasertkul³

Abstract

Background and objective [S]: *A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai* was composed by Phra Nangklao Chaoyuhua (King Rama III). The literature has been categorized as eulogistic literature since it contained common characteristics of literature that praises a king. However, this literature has outstanding characteristics to distinguish it from other eulogy literature, especially the content that records the events of the coronation of King Rama II in its entirety through a literary manner. Therefore, the researcher is interested in using this literature to study according to the concept of genre theory. The objective of this study was to examine the specific characteristics of *A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai* and to investigate whether it can be classified as a literature record of a coronation ceremony in the Rattanakosin period. This study portrays the value of this literature in the aspect of coronation record literature and is useful for further study of the classification of Thai literature.

¹ This study is part of a thesis “The Creation of literary works in relation to the royal coronation ceremony in the Rattanakosin Period” with Assistant Professor Dr. Pattama Theekaprasertkul as an advisor.

² Ph.D. Student, Department of Thai Language, Faculty of Arts, Silpakorn University; Lecturer in Thai Language Program, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, email: kaedangsakun@gmail.com

³ Thesis Advisor, Assistant professor in the Department of Thai Language, Faculty of Arts, Silpakorn University

Methodology: This study was qualitative research analyzing literary data according to the objectives of the study by considering the concept of literature classification, along with the body of knowledge about coronation ceremonies, presenting the results of the study in an analytical descriptive manner.

Findings: *A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai* contained five key characteristics: 1) The eulogy was recorded based on the author's experience who attended the royal ceremony. 2) The eulogy included background knowledge of the coronation ceremony and demonstration of the legitimate right in the accession of the monarch. 3) The eulogy recorded the main process of conducting the coronation ceremony. 4) The eulogy specified the place, people and equipment used in the ceremony completely. 5) The eulogy conveyed narration of the event and atmosphere, along with the feeling of appreciation of the participants in the ceremony. Moreover, literary techniques used were outstanding in terms of prosody in *klong* type of poetry, leading to sounds and rhythms while reading, as well as the selection of literary language, including both word selection and metaphor usage to describe the atmosphere of the ceremony and the sentiment. Consequently, this literature contains the specific characteristics of the recording of a royal ceremony that was different from other types of recordings, such as royal chronicles that often employed language to describe stories rather than depicting images and sentiments. According to the above specific characteristics, this literature was meticulously written with literary value and can be classified as a literature record of a coronation ceremony.

Relevance to Thai Studies: This study is a key guideline for studying the classification of Thai literature. The research examines the relationship between the creation of literature and the coronation ceremony through Thai literary tradition. This also enhances knowledge about the coronation ceremony of King Buddha Lert La Nabhalai and the history of Thai literature in the Rattanakosin period.

Conclusion: *A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai* is not only valuable literature as a eulogy, but also valuable as a literary record of the coronation ceremony. This literature was composed directly from the content of the coronation of King Buddha Lertla Nabhalai with the harmony of praise of the king in a literary manner. It is worth noting that some literature in later periods was also composed in the same way as this literature. For example, in *Khlong Lilit Suphap Tamrap Phraboromrachaphisek Sapdama Ratcha Maha Chakkriwong B.E.2468*, the coronation ceremony of King Prajadhipok (King Rama VII) was recorded in detail. It could be considered that *A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai* was a key starting point for the composition of the literature record of coronation ceremonies, resulting in the creation of the same characteristic of this literature that was more concrete and clearer in the later period.

Keywords: *A Eulogy for His Majesty King Buddha Lert La Nabhalai*; the coronation record literature; the coronation ceremony

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีบันทึก พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์⁴

Submitted date:

8 December 2022

Revised date:

9 March 2023

Accepted date:

21 July 2023

◆ เก้ แดงสกุล⁵ปัทมา ทิฆมประเสริฐกุล⁶

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชินีพณธิ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวรรณคดีที่ได้รับการศึกษาจัดประเภทในฐานะวรรณคดียอพระเกียรติมาโดยตลอด แต่วรรณคดีเรื่องนี้ก็มีลักษณะแตกต่างไปจากวรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ ด้วยเนื้อหาที่มุ่งบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และนำเสนออย่างมีวรรณศิลป์ จากลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจจะนำวรรณคดีเรื่องนี้มาศึกษาตามแนวคิดการจัดประเภทวรรณคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์อีกประเภทหนึ่ง โดยมุ่งหวังว่าการศึกษารั้งนี้จะทำให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้อย่างชัดเจนในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารวบรวมวรรณคดีไทยต่อไป

⁴ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “การสร้างสรรคัวรรณคดีที่เกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์” โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ทิฆมประเสริฐกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

⁵ นักศึกษาปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร; อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

⁶ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ระเบียบวิธีวิจัย: บทความนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลทางวรรณคดีตามวัตถุประสงค์ โดยพิจารณาตามแนวคิดการจัดประเภทวรรณคดี ร่วมกับองค์ความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย/ผลการศึกษา: โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) เป็นบันทึกจากเจตจำนงของผู้แต่งที่เข้าร่วมพระราชพิธี 2) กล่าวถึงที่มาของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการแสดงสิทธิธรรมในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ 3) มุ่งบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยละเอียด 4) ระบุสถานที่บุคคล และเครื่องประกอบในพิธีไว้อย่างครบถ้วน 5) ถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งยินดีของผู้เข้าร่วมพิธี นอกจากนี้ยังมีลักษณะดีเด่นด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทั้งการเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทโคลง ทำให้เกิดเสียงและจังหวะในขณะอ่าน การเลือกใช้ภาษาวรรณศิลป์ ทั้งการสรรคำและการใช้ความเปรียบ เพื่อพรรณนาบรรยากาศในพิธีและอารมณ์ความรู้สึก ส่งผลให้วรรณคดีเรื่องนี้มีลักษณะการบันทึกพระราชพิธีที่แตกต่างจากงานบันทึกประเภทอื่น ๆ เช่น พระราชพงศาวดาร ที่มักใช้ภาษาเพื่ออธิบายเรื่องราวไปตามลำดับมากกว่าจะพรรณนาภาพและอารมณ์ จากลักษณะเฉพาะดังกล่าว ทำให้เห็นการสร้างสรรคัวรรณคดีเรื่องนี้ ให้เป็นวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างพิถีพิถัน และมีวรรณศิลป์

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นแนวทางสำคัญต่อการศึกษาการจัดประเภทวรรณคดีไทย เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างสรรค์วรรณคดีกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผ่านวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย อีกทั้งยังช่วยต่อเติมความรู้เกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและประวัติวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บทสรุป: โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไม่เพียงแต่เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าในฐานะวรรณคดียอพระเกียรติเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วย ในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วรรณคดีเรื่องนี้สร้างสรรค์ขึ้นจากเนื้อหาเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยตรง ผสานเข้ากับการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไว้อย่างแยบคายและนำเสนอได้อย่างมีวรรณศิลป์ เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณคดีในยุคสมัยต่อมาที่สร้างสรรค์ในลักษณะเดียวกับวรรณคดีเรื่องนี้ด้วย เช่น เรื่อง *โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับพระบรมราชาภิเษก สัปตมหาราชมหากัณฐกเมื่อพุทธศก 2468* ก็นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาบันทึกไว้อย่างละเอียด อาจจะนับได้ว่า โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญของการสร้างสรรค์ประเภทวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่จะทำให้เกิดตัวบทของกลุ่มงานนี้ในยุคสมัยหลังที่ก่อรูปได้ชัดเจนขึ้น

คำสำคัญ: โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย;
วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก;พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

♦ 1. บทนำ ♦

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ได้รับการจัดประเภทและพิจารณาในฐานะวรรณคดียอพระเกียรติมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากหนังสือประวัติวรรณคดีไทย เช่น *แนวทางการศึกษาวรรณคดี ภาษา กวี การวิจักษ์และวิจารณ์* ของประสิทธิ์ กาพย์กลอน (Kapklon, 1975) *วิวัฒนาการวรรณคดีไทย* ของวัชร รมยะนันท์ (Romyanan, 1992) หรือในการศึกษาวิจัยด้านวรรณคดี เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “*การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ*” ของเสาวณิต วิงวอน (Vingvon, 1987) งานวิจัยเรื่อง “*วรรณคดียอพระเกียรติ*” ของยุพร แสงทักษิณ (Saengthaksin, 1994) เป็นต้น เนื่องจากวรรณคดีเรื่องนี้มีลักษณะร่วมกับวรรณคดียอพระเกียรติ คือ การสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์และบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยที่ทรงปกครองบ้านเมือง

แม้ว่าโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จะมีลักษณะของวรรณคดียอพระเกียรติ แต่วรรณคดีเรื่องนี้ก็มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากวรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะเนื้อหาที่มุ่งบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งให้รายละเอียดองค์ประกอบที่ใช้ในพิธี พรรณนาภาพบรรยากาศในพิธีและถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี ในขณะที่วรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ ผู้แต่งจะนำพระราชจริยวัตร พระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติหลังเสด็จขึ้นครองราชย์ไปแล้วเพราะมีพระราชกรณียกิจสำคัญได้นามากกล่าวสรรเสริญ รวมถึงเหตุการณ์บ้านเมือง โดยเฉพาะการศึกษาสงครามมาบันทึกไว้เป็นเนื้อหาสำคัญของเรื่อง ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงพระปรีชาสามารถและพระเกียรติคุณให้เป็นที่ประจักษ์

การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาบันทึกไว้นั้นเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการพระราชพิธี ดังจะเห็นได้

จากทรงออก “หมายรับสั่งเรื่องพระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมนเฑียรรัชกาลที่ 2 จ.ศ.1171” ขึ้นเมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งวังหน้า เนื้อความกล่าวถึงรายละเอียดการเตรียมการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละขั้นตอนพิธีเอาไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นหมายรับสั่ง ๓ นี้จึงถือเป็นแบบฉบับการพระราชพิธีให้แก่วรรณคดีเรื่องนี้ ดังพิจารณาได้จาก พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างหมายรับสั่ง ๓ กับโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังความที่ว่า

ลักษณะการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ทำในรัชกาลที่ 2 มีรายการในร่างหมายรับสั่ง ซึ่งเจ้าพระยาศรีธรมาธिरาช (บุญรอด ต้นสกุลบุญรัตพันธุ์) แต่ง ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือ วชิรญาณ ลงวันที่ 6 ๓ 4 คำ ปรีะกา สัปตศก พ.ศ.2428 ฉบับหนึ่ง และมีโคลงยอพระเกียรติเป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้แต่ยังเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ อีกฉบับหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เอานี้หนังสือ 2 ฉบับนี้สอบกันดู เห็นความข้อสำคัญ คลาดเคลื่อนกันอยู่บ้าง ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหมายรับสั่งเป็นหนังสือแต่งก่อนงานอาจจะถูกแก้ไข แต่ส่วนพระราชนิพนธ์นั้น ทรงเมื่อทำการพระราชพิธีแล้ว พรรณนาลักษณะการถือนวครพิง ยิ่งกว่าร่างหมายรับสั่ง แห่งใดที่ความผิดกัน ข้าพเจ้าจึงถือว่าพระราชนิพนธ์เป็นถูกต้อง...

(Damrong Rajanuphab, 1968, p.24)

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไม่เพียงแต่มีจุดประสงค์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์เหมือนอย่างวรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมุ่งทำหน้าที่บันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ผ่านการเรียงร้อยอย่างมีวรรณศิลป์ ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นได้ทั้งวรรณคดียอพระเกียรติและวรรณคดีบันทึกพระราชพิธี ดังนั้นจึงน่าสนใจศึกษาตามแนวคิดการจัดประเภทวรรณคดี (Genre) เนื่องจากวรรณคดีหนึ่งเรื่องอาจจะอยู่ได้มากกว่าหนึ่งประเภท เพราะภายในตัวบทวรรณคดีนั้นก็มีความเป็นพลวัตอยู่ในตัว ย่อมมีส่วนร่วมหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่มากกว่าหนึ่งประเภท ทำให้การจัดประเภทวรรณคดีย่อมมีความเลื่อนไหลและสามารถศึกษาตัวบทวรรณคดีได้อย่างต่อเนื่อง ดังที่ฌาคส์ แดร์ริดา (Derrida, 1992, p.230, ascited in Frow, 2006, p.25) กล่าวในหนังสือ *The Law of Genre* ว่า

The law of genre is a ‘sort of participation without belonging a taking part in without being part of, without having membership of a set’...a text would not *belong* to any genre. Every text *participates* in one or several genres, there is no genreless text, there is always a genre and genres, yet such participation never amounts to belonging.

จากความเกี่ยวข้องของวรรณคดีประเภทต่าง ๆ ประกอบกับความเลือนไหลภายในตัวบทวรรณคดี ผู้วิจัยจึงสนใจจะนำโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกประเภทหนึ่ง เพื่อพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของวรรณคดีประเภทนี้ โดยมุ่งหวังว่าการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างประเภทวรรณคดีและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาการจัดประเภทวรรณคดีไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์การศึกษา

บทความนี้มุ่งศึกษาลักษณะเฉพาะของโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัรรัตนโกสินทร์

3. สมมติฐานการศึกษา

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณคดีที่บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ มีเนื้อหามุ่งบันทึกภาพเหตุการณ์ บรรยายลักษณะประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมถึงบันทึกอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งยินดีของผู้เข้าร่วมพิธี โดยถ่ายทอดผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ การเลือกใช้ภาษา และการเรียบเรียงเนื้อหา ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นต้นแบบสำคัญของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัรรัตนโกสินทร์

4. ผลการศึกษา

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* เป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ทำให้เห็นความเคลื่อนไหวของประเพณีวรรณคดีและสามารถพิจารณาในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ โดยจะนำเสนอผลการศึกษาเป็น 4 ประเด็น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 บริบททางสังคมกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เนื่องด้วยวรรณคดีเรื่อง *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยตรง ดังนั้นการศึกษารายละเอียดภายในตัวบทพร้อมกับบริบททั้งแบบแผนการพระราชพิธีและสภาพสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (Thepphayasuwan, 2000, p.11) กล่าวถึงการพิจารณาเรื่อง “ชนวรรณคดี” ร่วมกับ “พื้นหลังของเหตุการณ์” ความเป็นว่า “นอกจากทำความเข้าใจ ชนบประเพณีเชิงวรรณคดีแล้วเราจะต้องทำความเข้าใจไปถึงพื้นหลังของเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในหนังสือเล่มหนึ่งหรือเรื่องหนึ่ง พิจารณาความเป็นไปในสมัยที่หนังสือเรื่องนั้น ๆ ได้แต่งขึ้น”

ดังนั้นในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง บริบททางสังคมกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ให้เห็นเป็นพื้นฐานก่อนที่จะศึกษาวิเคราะห์ *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* ในฐานะวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในประเด็นต่อไป

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2352 พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการบับคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรขณะนั้นทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อจากพระราชบิดา เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 2 แห่งราชวงศ์จักรี เถลิงพระนามเป็น “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย”

ในช่วงต้นของการเสด็จขึ้นครองราชย์ ก่อนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขณะนั้นมีเหตุการณ์ภายในที่มีผลต่อเสถียรภาพของราชบัลลังก์ ดังกรณี “กบฏเจ้าฟ้าเหล็มน” หรือ “กบฏขุนกษัตราณูชิต” ด้วยมีผู้นำหนังสือมาทิ้งไว้ใต้ต้นไม้หน้าพระลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทำนองบดขยี้บดขยี้เรียกว่า “กาคาบขาว” (Paiboonsin, 2014, p.137) ในหนังสือระบุข้อความถึงกบฏขุนกษัตราณูชิตได้รวบรวมกำลังสมัครพรรคพวกเตรียมจะก่อกบฏ เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่อง จึงทำให้ระงับเหตุนี้ได้เสียก่อนนับว่าช่วงเวลาการพลัดเปลี่ยนแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นยุคแรกของพระราชวงศ์ ยังเผชิญกับปัญหาเรื่องสิทธิธรรมทางการเมือง ทั้งจากผู้สูญเสียอำนาจในราชวงศ์เดิมและจากผู้ต้องการมีอำนาจอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน (Yangcharoenp & Thanaprasitphatthana, 1986, p.29)

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2352 ทั้งนี้ก็เป็นไปตามพระราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ซึ่งเสด็จผ่านพิภพจะต้องทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อนจึงจะเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์

การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในครั้งนี้ พระองค์ได้ถือเอาลักษณะพิธีเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปีพ.ศ.2328 โดยมี *ตำราราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา* เป็นต้นแบบ ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์แบบแผนการพระราชพิธีที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามพระองค์ได้ทรงปรับเปลี่ยนแก้ไขรายละเอียดบางประการ ดังเช่น การเปลี่ยนสถานที่ทำพิธีที่พระราชมนเฑียรหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานแทนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ฯลฯ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเพิ่มเติมธรรมเนียมบางอย่างอันเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น การเสด็จ ฯ เลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคเพื่อให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ได้ร่วมกันถวายพระพรและชื่นชมพระบารมี การจัดพระราชพิธีอุปราชาภิเษกสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนานุรักษ์ พระบิณฑูรน้อย ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตำแหน่งพระมหาอุปราชวังหน้า การสถาปนาพระราชอาคันตุกะ การสถาปนาพระราชวงศานุวงศ์ พระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ข้าราชการที่มีความดีความชอบ และการสักเลขขึ้นทะเบียนพล เป็นต้น ดังนั้นเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงเป็นเหตุการณ์สำคัญทั้งที่เป็นงานพระราชพิธีแรกในรัชสมัย และเป็นพระราชพิธีที่สำคัญต่อเสถียรภาพทางพระราชอำนาจ อีกทั้งเป็นการพระราชพิธีที่จัดอย่างยิ่งใหญ่เพื่อประกาศความศักดิ์สิทธิ์ของการเป็นพระมหากษัตริย์อย่างเป็นทางการ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้จึงทำให้องค์ผู้ขึ้นมานำมาบันทึกผ่านวรรณคดี ทั้งแสดงความประทับใจและบันทึกพระราชพิธีไว้ในรูปแบบร้อยกรองนอกเหนือจากที่บันทึกในจดหมายเหตุ

4.2 โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย : จากวรรณคดียอพระเกียรติสู่วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

วรรณคดียอพระเกียรติเป็นวรรณคดีที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลาง และมีแนวความคิดที่จะมุ่งเน้นความสำคัญและยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นบุคลพิเศษ ทรงมีความเหมาะสมและทรงมีความชอบธรรมในการปกครองทั้งจากคุณลักษณะและพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ เห็นได้จากเนื้อหาที่นำมาแต่งมีทั้งการยกยอพระราชนิพนธ์ด้านการปกครองที่ทรงกระทำเพื่อปวงชนมาแสดง และเนื้อหาส่วนที่ยกย่องเชิดชูพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ให้เห็นประจักษ์ (Warasitthichai, 2006, p.34-35) ยกตัวอย่างเช่น *ยวนพ่ายโคลงคั่น* ผู้แต่งมุ่งสรรเสริญวีรกรรมทางการรบของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ทรงชนะสงครามกับเชียงใหม่ในสมัยที่พระเจ้าดลโรจราชครองอยู่ (Romyanan, 1992, p.103-104)

วรรณคดียอพระเกียรติมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ บทประณามพจน์ เนื้อเรื่อง และสรุป บทประณามพจน์จะเป็นการบูชาผู้ควรแก่การบูชาและผู้มีพระคุณ เนื้อเรื่องจะแสดงถึงพระเกียรติคุณพระมหากษัตริย์โดยตรง ประกอบด้วยพระคุณสมบัติพระราชกรณียกิจนานัปการที่ทรงปฏิบัติ สถาปบ้านเมืองซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงปกครองอยู่ ส่วนสรุปท้ายเรื่องจะเป็นการถวายพระพร ขอพรให้ผู้แต่ง อธิฐานให้บทประพันธ์ของตนแพร่หลายและอยู่คู่โลกตลอดไป เท่ากับให้พระเกียรติยศยืนยงอยู่ตราบนั้น (Vingvon, 1987, p.193-194) กล่าวได้ว่าวรรณคดียอพระเกียรติมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การยกย่องสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ ผ่านเนื้อหาที่กล่าวถึงพระคุณสมบัติ พระราชกรณียกิจ รวมถึงเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง

จากการศึกษา *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* พบว่า วรรณคดีเรื่องนี้ มีลักษณะร่วมกับวรรณคดียอพระเกียรติ เนื่องจากองค์ผู้นิพนธ์มีจุดมุ่งหมายการแต่งเพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยให้เป็นที่ประจักษ์ตั้งแต่ต้นเรื่อง ดังรายนำที่ว่า “...ขอสมเด็จพระอริราชพระบาทเจ้าจงเจริญ ข้าสรรเสริญพระเกียรติ ท้าวไวกู๋แผ่นภพด้าว ชั่วฟ้าล่มกัลป์” (King Rama III, 1968, p.5-6) นับว่ารายนำบทนี้นอกจากจะสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแล้ว ยังดำเนินตามขนบการแต่งบทประณามพจน์ของวรรณคดียอพระเกียรติที่มักจะมุ่งไหว้เฉพาะพระมหากษัตริย์โดยตรงอีกด้วย

เมื่อพิจารณาส่วนท้ายเรื่อง พบว่าดำเนินตามแบบวรรณคดียอพระเกียรติเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยการอ้างอิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือบันดาลพรแด่พระมหากษัตริย์ อาทิ ขอพรพระนารายณ์ให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจเฉกเช่นเดียวกับพระองค์ ขอพรพระมารุตเทพแห่งลมและพระวรุณเทพแห่งฟ้าฝนบันดาลให้บ้านเมืองของพระองค์มีฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ดังความที่ว่า “...ขอพระนารายณ์ลีนธาดาฯ ให้ฤทธิ์ราชเทียมนเธอ เลอล้ำกระษัตริย์ที่ศุภระนาม...ขอพระวิฆวาลหก ให้วรุณตกต้องระดุกาล ธัญญาหารจรมองมุล บริบูรณ์ทุกหมู่ไม้...” (King Rama III, 1968, p.50-51) นอกจากนี้ยังกล่าวขอพรให้บทประพันธ์คงอยู่เพื่อแสดงพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์สืบไป ตราบใดที่ยังมีคนได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านบทประพันธ์นี้ พระเกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็จะคงยั่งยืนอยู่ตราบนั้น ดังโคลงบทที่ว่า

๑ ¹⁵⁵ ปราবাদาภิเศกเจ้า	ธรมินท์
กรมเจษฎาบดีนทร์	กล่าวอ้าง
ปราชไคไคสดับยิน	ดีช่วย เต็มแธ
เฉลิมพระเกียรติเจ้าช้าง	เผือกผู้ฟังฟังฯ
๑ ¹⁵⁶ การมโคลงสุภาพข้า	บาทล่อง
ถวายอิเบนทราสนอง	เดชเจ้า
ต่างสังคีตพิณทอง	กล่อมราช ใช้นา
ตราบสุเมรุเปนเกล้า	ชนบ้น้อย่าสูญ ฯ

(King Rama III, 1968, p.50)

ถึงแม้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้อาจผู้นิพนธ์จะมุ่งหมายให้เป็นวรรณคดียอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังบทที่ว่า “เฉลิมพระเกียรติเจ้าช้าง เผือกผู้ฟังฟังฯ” ด้วยการขึ้นต้นและลงท้ายตามขนบวรรณคดียอพระเกียรติ แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาหลักของเรื่องพบว่าเป็นการบันทึกภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้อย่างละเอียดสมบูรณ์และเป็นลำดับขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี เป็นผู้อำนวยการพิธี การหาฤกษ์ยาม กล่าวถึงขั้นตอนพิธีตั้งแต่เตรียมการพิธีจนถึงการเสด็จ ฯ เลียบพระนคร อีกทั้งระบุงค์ประกอบในพิธี ตลอดจนถ่ายทอดอากัปกริยาของผู้คน เนื้อหาดังกล่าว

นับเป็นการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยตรง ซึ่งต่างจากวรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาสรรเสริญพระคุณสมบัติ พระราชกรณียกิจที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นสำคัญ กล่าวได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้นอกจากจะมีลักษณะของการยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์แล้วยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาลักษณะของวรรณคดีพระราชพิธี พบว่า วรรณคดีประเภทนี้มีการพระราชพิธีเป็นศูนย์กลางของเรื่อง ทำหน้าที่สัมพันธ์กับพระราชพิธี 3 ประการได้แก่ เป็นวรรณคดีที่ใช้ประกอบพระราชพิธี เป็นวรรณคดีที่ใช้บันทึกพระราชพิธี และเป็นวรรณคดีตำราพระราชพิธี (Imsamran, 2016,p.15-16)

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณคดีที่สัมพันธ์กับพระราชพิธีในลักษณะของ “พระราชพิธี” เป็นส่วนหนึ่งของ “วรรณคดี” กล่าวคือ ทำหน้าที่บันทึกพิธีกรรมด้วยการใช้สัญลักษณ์คือตัวอักษรจดจาร การมีอยู่ของพิธีกรรม ผ่านประสบการณ์การเข้าร่วมหรือการเข้าไปสังเกตการณ์ของผู้แต่ง เพื่อให้วรรณกรรมย้ำเตือนความทรงจำทั้งของคนร่วมยุคสมัยและคนยุคต่อมา วรรณกรรมประเภทนี้เรียกว่า “วรรณกรรมบันทึกพิธีกรรม” (Imsamran, 2016, p.14)

วรรณคดีเรื่องนี้จัดเป็นวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่สำคัญเรื่องหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าวรรณคดีเรื่องนี้ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีเรื่องอื่น ๆ เนื่องจากวรรณคดีเรื่องนี้มุ่งบันทึกเฉพาะภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้อย่างละเอียดสมบูรณ์ ตั้งแต่เตรียมการพระราชพิธีจนถึงการเสด็จฯ เสด็จพระนคร ซึ่งต่างจากวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีเรื่องอื่น ๆ ในยุคก่อนหน้าที่จะเลือกบันทึกเฉพาะบางเหตุการณ์หรือบางตอนในพิธีหรือแต่งแทรกอยู่ในเนื้อหาส่วนอื่นของวรรณคดี ดังเช่น คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง ผู้แต่งได้นำเรื่องการพระราชพิธีมาเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของเรื่อง ลักษณะการบันทึกเป็นการแต่งแทรกลงไป เนื้อหาของเรื่อง เพื่อเน้นแสดงพระราชกรณียกิจในด้านการพระราชพิธีต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นสำคัญ หรือเมื่อพิจารณาเทียบกับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีในยุคที่ตามมา อย่าง *ลิลิตกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค* พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พบว่าวรรณคดีเรื่องนี้ก็มีลักษณะยอพระเกียรติและบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีเช่นกัน แต่สิ่งที่ต่างกันคือ เจตจำนงของผู้แต่ง เนื่องจาก *ลิลิตกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค* เป็นลักษณะที่มีผู้อ่านหรือร้องให้แต่งขึ้น ดังที่ สุวิทย์ สังกะยะ และประทีป เหมือนนิล (Sangyokha & Mueannin, 1975) กล่าวไว้ในหนังสือ *ประวัติวรรณคดีไทย*

ความว่า “ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราฯ นี้ สมเด็จ ฯ ทรงนิพนธ์ขึ้นตามที่กรมหมื่นไกรสรวิชิตพูล
อาราธนา กล่าวถึงกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารคเสร็จบริบูรณ์ในปี พ.ศ.2387”
ในขณะที่ โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เกิดขึ้นจากพระราชประสงค์ขององค์
ผู้นิพนธ์โดยตรงที่ต้องการนำภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน
ภาลัย มาบันทึกไว้อย่างละเอียด

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงเป็นวรรณคดียอพระเกียรติ ที่มีลักษณะ
ของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีอยู่ด้วย แต่ก็เป็นวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่โดดเด่นต่างไปจากวรรณคดี
บันทึกพระราชพิธีในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะเฉพาะของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรม
ราชาภิเษกในหัวข้อต่อไป

4.3 ลักษณะเฉพาะของ โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะ วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

จากการศึกษาโคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พบลักษณะดีเด่นเฉพาะ
5 ประการ ที่ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้แตกต่างจากลักษณะของวรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ และ
สามารถนำมาพิจารณาในฐานะที่เป็นวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 เป็นบันทึกจากเจตจำนงของผู้แต่งที่เข้าร่วมพระราชพิธี จากการศึกษาพระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 พบว่า ผู้ที่ได้เข้าร่วมในการพระราชพิธีนี้จะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ เสนา
อำมาตย์ ข้าราชการบริพาร ดังความที่ว่า “...เป็นวันเริ่มงานพระราชพิธี ข้าราชการแต่งตัวนุ่งผ้าสมปักลายคาด
เสื้อครุย พระราชวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ และเจ้าพนักงาน เข้ามาพร้อมกันอยู่ตามตำแหน่ง เข้าไปข้างในแต่
เจ้านาย แลข้าราชการผู้ใหญ่กับเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ นอกนั้นอยู่ข้างหน้า...” (Damrong Rajanuphab,
1968, p.30) เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อีกทั้งทรงดำรงตำแหน่งสำคัญอาทิ ทรงกำกับราชการกรมท่า
กรมพระคลังมหาสมบัติ กรมพระตำรวจ ว่าความภูิกา และได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการต่างพระเนตร
พระกรรณ ด้วยพระฐานันดรศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ทรงเป็นบุคคลหนึ่ง

ที่ได้เข้าร่วมการพระราชพิธีครั้งนี้ ดังนั้นวรรณคดีเรื่องนี้จึงถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ของผู้แต่งโดยตรง ส่งผลให้มีสถานะเป็นบันทึกเหตุการณ์พระราชพิธีของบุคคลร่วมสมัยและร่วมเหตุการณ์ในพิธี ดังพิจารณาได้จากโคลงบทที่ว่า

๑ ปราปดาภิเศกลีน	เรื่องเรียง
ชนบพุห์เลียบเรียง	ชลล้า
จบบริบูรณ์เพียง	ภอสติ ตรองแฮ
กรมเจษเกลาลกลอนอ้อ	ว่าไ้เปเนฉลิม ฯ

(King Rama III, 1968, p.52)

จากโคลงข้างต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงระบุพระนามของพระองค์ในบทประพันธ์ ซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จากนั้นกล่าวถึงเรื่องที่แต่งว่าเป็นเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังบทที่ว่า “ปราปดาภิเศกลีน เรื่องเรียง” พระองค์ทรงเรียบเรียงเนื้อหาการพระราชพิธีตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ตามประสบการณ์การรับรู้เรื่องการพระราชพิธีของพระองค์เอง ดังบทที่ว่า “จบบริบูรณ์เพียง ภอสติ ตรองแฮ” วรรณคดีเรื่องนี้นับเป็นบันทึกที่เกิดจากการรวบรวมประสบการณ์ส่วนบุคคลมาเรียบเรียงเพื่อถ่ายทอดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรูปแบบวรรณคดีร้อยกรอง อีกทั้งยังแสดงกระบวนการบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เห็นเป็นแบบแผนอีกด้วย

4.3.2 กล่าวถึงที่มาของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและการแสดงสิทธิธรรมในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ เป็นเนื้อหาสำคัญที่ผู้แต่งเลือกบันทึกไว้ก่อนที่จะกล่าวถึงขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทั้งนี้เพื่อแสดงพระคุณสมบัติพระมหากษัตริย์ที่จะสืบราชสมบัติทั้งพระชาติกำเนิดและพระบุญญาบารมี และยังเป็นการยืนยันสิทธิธรรมให้เป็นที่ประจักษ์

องค์ผู้นิพนธ์กล่าวถึงความชอบธรรมในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ตั้งแต่ตอนต้นเรื่อง ดังจะเห็นได้จากการปรารภเหตุแห่งการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การประชุมของพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาอำมาตย์ และความเห็นชอบพร้อมใจในการกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาอันเป็นการสืบราชสันตติวงศ์มาโดยลำดับ พระองค์จึงมีพระคุณสมบัติถึงพร้อมด้วยพระชาติกำเนิด พระบุญญาธิการ และมีสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองประเทศอย่างแท้จริง ดังตัวอย่าง

๑ ⁷ แดลงปางอิราชไท้	พระเจ้าหลวง
หน้ายพิภพไตรดวง	มุงฟ้า
นฤพานเสร็จจู่สรวง	สวรรค์โลกย์ แล้วแฮ
ล้ำพระวงษ์เจ้าหล้า	หลังน้ำชลไนย ฯ
...	
๑ ⁹ ถวัลยราชตราบร้างราช	สมบัติ
อัฐวิสตีสั่งวังฉกร์	ทวนแท้
เนาวะมาสเตอร์ส	กาลปักข์ นาพอ
สับปะเอกศกแล้	ล่องไท้ปฐมวงษ์ ฯ
๑ ¹⁰ เบื้องนั้นขัตติยพร้อมร่วม	หฤไทย
ชุมหม่อมตยาใน	นิเวศท้าว
อีกสงฆ์คณะทรงไทร	ปิฎกท่าน มานา
โดยกิจแผ่นภพด้าว	เพรียกพร้อมปลูกษา ฯ
๑ ¹¹ จักเชิญพระบาทไท้	บัณฑูร
ผ่านพิภพไอสุรย์	สืบเชื้อ
ต่างสาธุพร้อมมูล	มอบชีพ ถวายเฮย
บุญพระหากก่อเกื้อ	เสร็จเสียนศัตรู้ ฯ
(King Rama III, 1968, p.8-9)	

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ทรงเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงเหตุการณ์การเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 7 กันยายน พ.ศ.2352 ขณะพระชนมายุ 73 พรรษา พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา 28 ปี จากนั้นกล่าวถึงการประชุมและความพร้อมใจของพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาอำมาตย์ สมณพราหมณาจารย์ และคณะสงฆ์ในการกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสืบราชสมบัติต่อจากพระราชบิดาดังบาทที่ว่า “ผ่านพิภพไอสุรย์สืบเชื้อ” ดังนั้นการเข้าสู่สถานภาพพระมหากษัตริย์จึงมาจากการสืบราชสันตติวงศ์ และความพร้อมใจของหมู่ขุนมนตรี เนื้อหาส่วนนี้เป็นการยืนยันสิทธิธรรมในการปกครองของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อีกทั้งแสดงถึงความสืบเนื่องของราชวงศ์จักรีและความมั่นคงของราชอาณาจักร

4.3.3 มุ่งบันทึกขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องด้วยวรรณคดีบันทึก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสัมพันธ์กับพระราชพิธีในลักษณะที่พระราชพิธีเป็นส่วนหนึ่งของวรรณคดี ดังนั้นการสร้างสรรค์เนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนี้จึงเชื่อมโยงกับการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง ดังจะเห็นได้จากองค์ผู้นิพนธ์ทรงมุ่งบันทึกเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ครบทุก ขั้นตอนพิธีตั้งแต่การเตรียมการพระราชพิธีจนถึงการเสด็จ ฯ เลียบพระนคร ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันจะทำให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานะภาพของ พระมหากษัตริย์ไปตามลำดับชั้น จนถึงการประกาศพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ ดังจะ ยกตัวอย่างการบันทึกขั้นตอนพิธีบรมราชาภิเษกให้เห็นต่อไปนี้

๑ ⁶⁵ ขึ้นตั้งไชยฤทธพร้อม	มูรธา ภิเศกเฮย
ตั้งภักตรฝ่ายบูรพา	ม่านป้อง
ชาวงานพระธรรา	ไขท้อ ประทุมแฮ
คู่ดั่งน้ำฟ้าต้อง	ธิดาเจ้าดงาม ฯ
...	
๑ ⁶⁸ เสด็จเหนือหน้าตั้งไม้	มีประยูร
ผันพระภักตรสู่บูรพ์	บาทห้อย
ชีพอชาติพราหมณ์ตระกูล	ทั้งแปด ไช้เนา
หมอบประจำตั่งน้อย	แปดด้านถวายไชย ฯ
๑ ⁶⁹ สังข์ทักษิณวัฏน้ำ	มนตร์นรายน
พราหมณ์ปะโรหิตถวาย	เสกซ้ำ
แล้วพราหมณ์ทิศทั้งหลาย	ถวายท่าน แลเฮย
หันพระองค์รับน้ำ	แปดด้านโดยขวา ฯ
๑ ⁷⁰ จึงท่านเสด็จขึ้นสู่	พระพัธ- บิฐเฮย
พราหมณ์นอบบงกชรัตน์	กล่าวถ้อย
ศิริราชสมบัติ	ขอมอบ พระนา
ถวายพระสังวาลสร้อย	อ่อนอ้างอิศวรทรง ฯ
...	

๑ ⁷² ขณะนั้นพระบาทเจ้า	จอมกระษัตร์
ทรงรับพระเสวตรฉัตร	คู่หล้า
แสงขรรค์แลดาวพัต	วาลวิษ นิเษย
ธารพระกรแต่ห้า	นอกนั้นชาวงาน ฯ
๑ ⁷³ ซี่พ้อต่างสารซ้อง	ไชยมเห
ถวายพระมนตรบรม	อยู่เกล้า
ถวายพระพรภิษเน	ศวรราช ใช้นา
ถวายเวทวิศณุเจ้า	เพื่อให้สถาพร ฯ
๑ ⁷⁴ โอองการท่นสั่งเจ้า	คหบดี
พรรณพฤษชลธิ	ทั่วหล้า
สรรพสิ่งซึ่งไปมี	ผู้เกียด กันนา
ตามแต่ชนไพร่ฟ้า	จะต้องการเทิญ ฯ

(King Rama III, 1968, p.26-28)

จากบทประพันธ์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกชั้นพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งเป็นขั้นตอนการเปลี่ยนผ่านสถานภาพพระมหากษัตริย์สู่ความเป็นพระราชอาธิปัตย์โดยสมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่การชำระสถานภาพเดิม การเปลี่ยนสถานภาพ จนถึงการเข้าสู่สถานภาพใหม่อย่างสมบูรณ์ ดังจะเห็นจากพระองค์ทรงกล่าวถึงขั้นตอนสงฆ์พระมูรธาภิเษกเป็นอันดับแรก จากนั้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จ ฯ สู่ที่มณฑปพระกระยาसन จากนั้นเสด็จประทับเหนือตั้งไม้ไชยพฤษฯ ผันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ต่อมาเจ้าพนักงานไชยหัสธารถวายมูรธาภิเษกเหนือพระเศียร ดังบาทที่ว่า “ดูตั้งน้ำฟ้าต้อง อีราชเจ้าดูงาม ฯ” วินาทีนี้ถือเป็นการชำระสถานภาพเดิมเพื่อเข้าสู่สถานภาพพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณี

ลำดับต่อมา ทรงบันทึกเหตุการณ์การถวายน้ำอภิเษกและการรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพและการเข้าสู่สถานภาพใหม่ ทรงเริ่มบันทึกตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเครื่องต้นพระภูษาเขียนลายทองประทับบนตั่งไม้ ณ พระที่นั่งอัฐทิศ ทรงหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกพราหมณ์ประจำทั้ง 8 ทิศ ถวายน้ำอภิเษกตามลำดับ จากนั้นเสด็จประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ

พระมหाराชาครุพราหมณ์กราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติและถวายพระมหาสังวาลย์อ่อนแก่พระมหากษัตริย์ ถัดมาเป็นการถวายพระสุพรรณบัฏ การถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ อันเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่แสดงถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ และถวายเครื่องราชูปโภคตามลำดับ พระมหाराชาครุพราหมณ์อ่านพระเวทถวายพระพรประกอบด้วยการอ่านพระเวท ถวายพระคิเว พระพิฆเนศวร พระวิฆณุหรือพระนารายณ์ และกล่าวคำถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในขั้นตอนพิธีนี้แสดงถึงสถานภาพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้เปลี่ยนจากบุคคลธรรมดาสู่สถานะอันศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาพระองค์พระราชทานกระแสพระราชดำรัสเป็นพระปฐมบรมราชโองการ ดังบาทที่ว่า “*โองการท่านสั่งเจ้า คหบดี*” การปรากฏใช้คำว่า “โองการ” แสดงว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับบรมราชาภิเษกตามราชประเพณีแล้วอย่างสมบูรณ์ มีพระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมืองโดยแท้

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกชั้นพิธีบรมราชาภิเษกไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่พิธีสงฆ์ พระมูรธาภิเษก การถวายน้ำอภิเษก การถวายสิริราชสมบัติ จนถึงการประกาศพระปฐมบรมราชโองการไปตามลำดับพิธีทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ในช่วงชั้นพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงเห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานภาพสู่ความเป็นพระราชอาธิบดีได้อย่างชัดเจน

เนื้อหาที่บันทึกเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในแต่ละขั้นตอนพิธีนับเป็นเนื้อหาสำคัญของวรรณคดีเรื่องนี้ ทำให้ผู้อ่านไม่ว่าจะเป็นคนร่วมสมัยหรือชนรุ่นหลังได้รับรู้ธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยอย่างครบถ้วนทุกขั้นตอนพิธีอันแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพิธี รวมถึงพระเกียรติยศสูงสุดของพระมหากษัตริย์

4.3.4 ระบุสถานที่ บุคคล และเรื่องประกอบในพิธี เนื่องด้วยวรรณคดีเรื่องนี้มีแกนหลักของเรื่องเป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังนั้นผู้แต่งจึงไม่เพียงแต่บันทึกลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีเท่านั้น แต่ยังกล่าวถึงองค์ประกอบที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนพิธีไปด้วย เช่น สถานที่ พระที่นั่งองค์ต่าง ๆ เจ้าพิธีหรือผู้ประกอบพิธี รวมถึงอุปกรณ์หรือเรื่องประกอบพิธีไว้อย่างครบถ้วน เนื่องจากการประกอบพิธีที่สมบูรณ์จำเป็นต้องมีองค์ประกอบเหล่านี้ จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ดังนั้นการบันทึกข้อมูลดังกล่าวนอกจากจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแบบแผนปฏิบัติแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าทุกองค์ประกอบในพิธีล้วนมีความสำคัญและมีความหมายอันเป็นมงคลและศักดิ์สิทธิ์ เมื่อองค์ประกอบดังกล่าวมาอยู่ร่วมกัน ยิ่งแสดงถึงความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และทำให้การเปลี่ยนสถานภาพของพระมหากษัตริย์เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังจะยกตัวอย่างการบันทึกองค์ประกอบที่ใช้ในการเตรียมพิธีให้เห็นดังนี้

๑²³ เบื้องทิศบูรพาคัพัน

มณฑปกระยาसनาน

บัลลังก์แลเพดาน

โคมพัตรห่มทั้ง

๑²⁴ แผ่นเงินทำท่งถ้อย

เบญจสุทธิดงศา

ตั้งบนเพดานดา

คำแผ่พรรณดอกไม้

...

๑²⁶ เตียงเหลื่อมดาษผ้าทอด

ตั้งต่งไชยพฤษใน

โคมพัตรลาดบนใบ

ตั้งกิ่งมณฑปหัน

ท้องพระลาน

แต่งตั้ง

ทวยนาคน

ยอดซุ้มเสائبัน ฯ

ธารา

คั้งไว้

ดาวมาศ งามเฮย

มั่วห้อยดุจรูตรา ฯ

ถาดอุไร

ถาดนั้น

ไม้ข่ม นามแฮ

ที่ไต้เสด็จสร้ง ฯ

(King Rama III, 1968, p.13-15)

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ทรงระบุสถานที่จัดพระราชพิธี การตกแต่งสถานที่ และองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ในขั้นเตรียมการพระราชพิธีสำหรับสรงพระมูรธาภิเษกและการถวายน้ำอภิเษกในวันพระฤกษ์ เช่น การสร้างมณฑปพระกระยาसनานไว้ทางด้านทิศตะวันออกระหว่างพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน และพระที่นั่งไพศาลทักษิณ การจัดตั้งริ้วราชวัตร ฉัตรทอง เงิน และนากล่อมรอบพระมณฑปทั้ง 4 ด้าน มีพระแท่นสำหรับเสด็จประทับสรงมูรธาภิเษก บนพระแท่นสี่เหลี่ยมมีถาดทองสำหรับตั้งตั้งไม้ชัยพฤษ และบริเวณที่วางพระบาทได้วางใบไม้ข่มนามลาดทับด้วยผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง การกล่าวถึงน้ำเบญจสุทธิดงศาเพื่อใช้สำหรับโปรยลงมายังที่สรงมูรธาภิเษก กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงระบุสถานที่และเครื่องประกอบพิธีไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และทรงบรรยายไปตามลำดับทำให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของการจัดเตรียมพิธี รวมถึงการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีได้เป็นอย่างดี

4.3.5 ถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ บรรยากาศในพิธี ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งยินดีของผู้เข้าร่วมพิธี ลักษณะสำคัญหนึ่งของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือ การนำภาพเหตุการณ์บรรยากาศการพระราชพิธีที่ตนเองได้พบเห็นหรือสัมผัส มาถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวไปพร้อมด้วยกัน ลักษณะดังกล่าวนี้จะทำให้วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีต่างจากงานบันทึกประเภทอื่นที่เน้นบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญและรวบรวมข้อมูลแบบแผนการพระราชพิธีเพื่อนำไปปฏิบัติ มากกว่าจะถ่ายทอดภาพบรรยากาศที่เกิดขึ้นขณะที่ประกอบพระราชพิธี รวมถึงถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมพิธี

ดังจะยกตัวอย่างลักษณะการบันทึกภาพเหตุการณ์ประชาชนเข้าเฝ้า ฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในการเสด็จ ฯ เียบพระนครใน *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2* ให้เห็นต่อไปนี้

๑¹³⁸ สมเด็จพระรุเจ้า

โปรยหิรัญขาวชน

สองตราบวิถิถนน

ชาวพระคลังขร้งหน้า

๑¹³⁹ ประชาชนสำซรวง

นั่งนอกกรั้วราชวัตร

สาวบ่าวต่างขระดัด

ต่างรับราชทานหยั่ง

๑¹⁴⁰ ผู้ดีมีหน้ามั่ง

แต่งโตะตั้งบูชา

เทียนรูปพุ่มพวงมา-

สองข้างรัฐยาพื้น

๑¹⁴¹ เอนกนาประเทศล้วน

ต่างชื่นชมกฤษดา

สยอพระเดชเดชา

มีอประนมเหนือเกล้า

ภูวดล

ไพร่ฟ้า

ทั่วราช-กรรไธ

แข่งค้อยถวายเงิน ฯ

อ้ออัด

ขะเม้นหมั่ง

นั้วนบ สลอนแฮ

แย่งยื้ออัดอิง ฯ

โกคา

ดาดดิน

โลยเลิศ

ขอไม้ทองเงิน ฯ

ภาษา

พระเจ้า

นุภาพ ไซ้แฮ

อ่อนเกล้าสุดดี ฯ

๑¹⁴² ราชบุรุษอวยมั่งคลซ้อง

ลำถวาย

สรรพสิ่งอันตรายผาย

อย่าแผ้ว

ผ่านพิภพเจริญสพาย

ทุกเมื่อ เทอญพ้อ

อริราชสืบทิศแคล้ว

เกียรติเจ้ายาวยืน ฯ

(King Rama III, 1968, p.45-46)

...ทรงพระราชยานเดินกระบวนแห่ออกจากพระบรมมหาราชวัง ทรงโปรยเงินพระราชทาน
ราชบุรุษซึ่งมากอยถวายพระพรอยู่ทั้งสองข้างทางตลอดระยะทางแล้ว เสด็จกลับคืนเข้าสู่พระบรม
มหาราชวัง...

(Damrong Rajanuphab, 1968, p.38-39)

จากตัวอย่างข้างต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระยาตากสินมหาราช
ได้ทรงนิพนธ์ถึงเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จ ฯ เลียบพระนครเช่นเดียวกัน
ในระหว่างทางพระองค์ทรงโปรยทานให้ประชาชนที่มารอเข้าเฝ้า ฯ แต่สิ่งที่ต่างกันประการหนึ่ง พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิพนธ์ขยายความภาพเหตุการณ์นี้ให้เด่นชัดมากขึ้น ทั้งการให้
รายละเอียดเรื่องสถานที่ อาทิ กบฏริยา และอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งยินดีของประชาชนดังเช่นประชาชนแต่ง
เครื่องโต๊ะหมู่บูชารับเสด็จเพื่อน้อมถวายบูชาและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้
ยังทรงถ่ายทอดอารมณ์ของประชาชนที่มาเข้าเฝ้า ฯ ในครั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากการกล่าวถึงประชาชน
จำนวนมากที่พร้อมใจกันแซ่ซ้องสรรเสริญกล่าวถวายพระพรชัยมงคลและกล่าวแสดงความจงรักภักดีแด่
องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังบาทที่ว่า “ประชาชนล้าซ้อง อ้ออัด” ตลอดจนประชาชนจากอาณาจักร
อื่น ๆ ที่ต่างพนมมือเหนือเกล้าแสดงความเคารพ และร่วมชื่นชมยินดีในวาระที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์
เช่นเดียวกัน ดังบาทที่ว่า “มือประนมเหนือเกล้า อ่อนเกล้าสุดดีฯ” ในขณะที่เนื้อหาในพระราชพงศาวดาร
จะเน้นสรุปภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้เพียงว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น แต่ไม่ได้ขยายรายละเอียด
เรื่องบรรยากาศ อาทิ กบฏริยา และอารมณ์ความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธี

วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ไม่เพียงแต่ฉายภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธี
ไปตามลำดับขั้นตอนพิธี แต่ยังถ่ายทอดบรรยากาศ อารมณ์ความรู้สึก รวมถึงอากัปกิริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นขณะ
ประกอบพิธีไว้ด้วย ผ่านสายตาและความรู้สึกของผู้แต่งที่เข้าร่วมเห็นเหตุการณ์ ด้วยเหตุนี้เมื่ออ่านวรรณคดี
บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะรับรู้เรื่องราวพระราชพิธีพร้อมกับภาพเหตุการณ์ เข้าถึงอารมณ์ความ
รู้สึกที่เกิดขึ้นในพิธีได้เป็นอย่างดี เสมือนว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในพิธี นับเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดี
บันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกประการหนึ่ง

จากการศึกษา *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* จะเห็นว่าองค์ผู้นิพนธ์ทรงนำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาเป็นแกนหลักของเรื่อง ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะทางเนื้อหาที่โดดเด่นจาวรรณคดีในยุคก่อนหน้า พระองค์ทรงบันทึกตั้งแต่ที่มาของการประกอบพระราชพิธี ภาพเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอนพิธีโดยถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ของพระองค์เอง เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนผ่านสถานภาพสู่ความเป็นราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ รวมถึงทรงให้รายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบในพิธีไปพร้อมกับการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกปิติยินดีของผู้เข้าร่วมพิธี อันจะช่วยเพิ่มอรรถรสในการอ่านวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีที่ต่างไปจากการอ่านวรรณคดีบันทึกอื่น ๆ ทั่วไป อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดความยิ่งใหญ่ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชพิธีได้เป็นอย่างดี

4.4 โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กลวิธีทางวรรณศิลป์ในการประพันธ์วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

การนำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้นอกจากจะพบในวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว งานบันทึกประเภทอื่น ๆ เช่นพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ ฯลฯ ก็ได้้นำเหตุการณ์ดังกล่าวมาบันทึกไว้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามลักษณะความเหมือนเหล่านี้ก็ย่อมแตกต่างกันรายละเอียด นั่นก็คือผู้แต่งวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะเลือกใช้ “*กลวิธีทางวรรณศิลป์*” มาช่วยพรรณนาให้รายละเอียดและเรียงร้อยเรื่องราวให้ไพเราะ อันจะช่วยเสริมอรรถรสในการอ่านเรื่องการพระราชพิธีมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษา *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* พบกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่น่าสนใจ สามารถจัดแบ่งได้ 3 ประการ คือ 1) การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ 2) การเลือกใช้ภาษา และ 3) การเรียบเรียงเนื้อหา ดังนี้

4.4.1 การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ วรรณคดีเรื่องนี้แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองประเภท “โคลง” ลักษณะข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ของโคลงกำหนดจำนวนคำในแต่ละวรรค การบังคับคำเอกและคำโท และการส่งสัมผัสระหว่างวรรคนับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดเสียงสูงต่ำและจังหวะเมื่ออ่านออกเสียง อันจะช่วยสร้างความไพเราะให้แก่บทประพันธ์ เนื่องจากเสียงและจังหวะเป็นพื้นฐานสำคัญในการแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองของไทยและเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการสร้างวรรณศิลป์ (Theekaprasertkul, 2014, p.102) อีกทั้งยังสำคัญต่อการสื่อความหมายของการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกด้วย

จากการศึกษาพบว่า พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ตามข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ของโคลง ทำให้บทประพันธ์มีเสียงหลักอันไพเราะ อีกทั้งยังทรงเลือกใช้ “สัมผัสใน” ทั้งการสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ มาช่วยให้บทประพันธ์มีเสียงไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น

๑ ¹⁰¹ ราชวัตรฉัตรเจ็ดชั้น	รายทาง
ระยะรำนน้ำวาง	ย่านไว้
ทรายเกลี่ยเรียรัฐยาง	ราบรื่น
ร้านกริมทางให้	แย่งยื้ออิงอล ฯ

(King Rama III, 1968, p.35)

จากโคลงข้างต้น วรรคหน้าของแต่ละบาทมีการสัมผัสเสียงพยัญชนะต้นตั้งแต่ 2 - 3 คำ ปรากฏทั้งการสัมผัสพยัญชนะแบบชิดติดกัน ดังเช่นการสัมผัสพยัญชนะ /ร/ ในคำว่า ระยะ-รำน, เรีย-รัฐ, ร้าน-รก-ริมทาง และการสัมผัสพยัญชนะแบบแทรกคู่ เช่น คำว่า ฉัตร-ชั้น ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบการสัมผัสเสียงพยัญชนะในวรรคหลังของบางบาทแบบเป็นคู่ชิดกัน เช่น คำว่า ราบ-รื่น, แย่ง-ยื้อ, อิง-อล เป็นต้น การสัมผัสเสียงเช่นนี้ทำให้โคลงมีจังหวะการออกเสียงที่สม่ำเสมอกลมกลืนกัน ทำให้เกิดเสียงอันไพเราะ นอกจากนี้แต่ละถ้อยคำที่ผู้แต่งเลือกสรรมาใช้ส่งสัมผัสกันนั้นยังช่วยเสริมให้เห็นภาพการจัดเตรียมสถานที่ตลอดเส้นทางการเสด็จ ฯ เลียบพระนครได้อย่างแจ่มชัด ดังจะเห็นได้จากการเลือกใช้คำว่า “เรีย” หมายถึงเยียดใกล้ในแนวนอน “ราบรื่น” หมายถึง เรียบเสมอกัน มาให้ภาพของการเกลี่ยทรายให้เรียบร้อยเสมอกัน หรือการเลือกใช้คำว่า “ร้าน” “รก” “ริมทาง” มาเรียงต่อเนื่องกัน ก็ให้ภาพของร้านรวงต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่กระจัดกระจายตลอดเส้นทาง เป็นต้น

นอกจากลักษณะเด่นเรื่องการเสียงสัมผัสในแล้ว ยังสร้างจังหวะที่นอกเหนือจากข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะ “การซ้ำคำ” ซึ่งก็คือ การนำคำเดียวกันมากล่าวซ้ำในบทประพันธ์อาจจะวางติดกันหรือแยกกัน โดยที่ความหมายของคำไม่เปลี่ยนแปลง จากการศึกษพบว่า การซ้ำคำไม่เพียงช่วยสร้างจังหวะในการอ่าน แต่ยังช่วยเน้นย้ำภาพให้ปรากฏเด่นชัด โดยเฉพาะภาพการจัดเตรียมสถานที่และเครื่องประกอบพิธี ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นต่อไปนี้

๑ ³⁶ ตั้งไม้มะเดื่อเข้า	มณฑล
กัณฑ์ตราดคาบ	ปกผ้า
ตั้งทิวศอรั้งมงคล	ทั้งแปด
ล้วนไผ่สีสุกหน้า	ตั้งตั้งกลดสังข์ ฯ

(King Rama III, 1968, p.18)

จากความข้างต้น ปรากฏการซ้ำคำว่า “ตั้ง” จำนวน 3 ครั้งในบาทที่ 1, 3 และ 4 คำว่า “ตั้ง” เป็นพยางค์ที่มีเสียงหนัก เนื่องจากเป็นพยางค์ที่มี “ง” เป็นตัวสะกดเมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “ตั้ง” หมายถึง การวาง เมื่อปรากฏซ้ำในตำแหน่งต่าง ๆ จึงไม่เพียงแต่เน้นย้ำเสียงหนักในแต่ละบาท แต่ยังช่วยให้เห็นภาพการจัดวางพระที่นั่งองค์สำคัญในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น “ตั้งไม้มะเดื่อเข้า” เป็นการจัดตั้งพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์กางกั้นด้วยพระบวรเศวตฉัตร ตัวพระที่นั่งทำจากไม้มะเดื่อจึงมีชื่อว่า “อุทุมพร” หมายความว่า ไม้มะเดื่อ “ตั้งทิวศอรั้งมงคล” เป็นการอธิบายลักษณะพระที่นั่งว่าเป็นพระราชอาสน์ทรงแปดเหลี่ยมมีไว้สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นทรงประทับรับน้ำอภิเชก จากนั้นซ้ำคำว่า “ตั้ง” ในวรรคสุดท้ายที่ว่า “ตั้งตั้งกลดสังข์ฯ” เป็นการจัดเตรียมตั้งสำหรับจัดวางกรดและสังข์พระจำทั้งแปดทิศเพื่อถวายน้ำอภิเชกแด่พระมหากษัตริย์ การซ้ำคำคำเดียวกันในแต่ละบาท นอกจากจะช่วยสร้างจังหวะที่สม่ำเสมอในขณะที่อ่านออกเสียงแล้ว ยังช่วยเน้นย้ำภาพการจัดเตรียมองค์ประกอบสำคัญในพิธีได้เป็นอย่างดี

การนำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาเรียงร้อยในรูปแบบคำประพันธ์ประเภทโคลงทำให้เกิดเสียงและจังหวะ อันเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์สำคัญที่ช่วยให้ *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* มีความไพเราะงดงาม ช่วยสื่ออารมณ์ และเน้นย้ำความหมายได้เป็นอย่างดี ในขณะที่งานบันทึกประเภทอื่นมักบันทึกเหตุการณ์เป็นความเรียงร้อยแก้ว จึงทำให้เหมาะแก่การเล่าเรื่องและอธิบายความมากกว่าถ่ายทอดภาพและรสอารมณ์ การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ต่างกันย่อมส่งผลต่อการสร้างความรับรู้เรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างชัดเจน

4.4.2 การเลือกใช้ภาษา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้ภาษาวรรณศิลป์ ทั้งการสรรคำ และการเลือกใช้ความเปรียบขยายรายละเอียดขององค์ประกอบพิธี พรรณนาภาพบรรยากาศการพระราชพิธี รวมถึงแสดงออกถึงกิริยาและความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพระราชพิธี ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านเสมือนเห็นภาพเหตุการณ์ด้วยตาและได้ยินเสียงด้วยหูของตนเอง อันจะช่วยเพิ่มอรรถรสในการรับรู้เรื่องการพระราชพิธีมากยิ่งขึ้น ดังพิจารณาได้จากโคลงบทที่ว่า

๑ ¹⁰⁸ ราชยานประทับถ้ำ	กลองชาน
แตกระทึงกังวาร	เสนาะแจ้ว
พระหลวงหมื่นขุนกราน	เกล้ากราบ ใช้นา
ทรงพระราชยานแล้ว	สั่งให้เดินขบวน ฯ
๑ ¹⁰⁹ กลองอินทอโฆษครั้น	เคื่องคฤก
งามพิริยพลพันภก	ชื่อห้าว
สุธาสเทือนคึก	เพียงลุ่ม แลเฮย
ดุดังป็นสุทศท้าว	เสร็จจู้สู่อูร ฯ
๑ ¹¹⁰ พลหาญแห่นแห่นา	เดินดา
ใส่เกราะหมวกเสนา	กุดถ้วน
กุมสรพสาตรา	เหี่ยมฮึก หาญแอ
หลายหมู่หลายหมวดล้วน	รอบรู้ร่อนณรงค์ ฯ

(King Rama III, 1968, p.37-38)

จากโคลงข้างต้น องค์ผู้นิพนธ์ทรงเลือกใช้คำและความเปรียบเพื่อบรรยายภาพเหตุการณ์การเสด็จ ฯ เลียบพระนครของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังจะเห็นได้จากทรงเลือกใช้คำแสดงลักษณะของเสียงที่เกิดขึ้นขณะที่พระมหากษัตริย์เสด็จออกท้องพระโรง เสด็จขึ้นเกยพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ เช่น เสียงเป่าแตร ดังคำว่า “กังวาน” เป็นลักษณะเสียงที่ดังก้องและแจ่มใส หรือคำว่า “เสนาะ” เพื่อขยายให้รู้ว่าเสียงนั้นไพเราะน่าฟัง หรือการเลือกใช้คำแสดงเสียงดังสนั่นขณะที่เจ้าพนักงานประโคมกลองอินทเรณีย์ เช่น คำว่า “อโฆษ” หมายถึง ดังกึกก้อง เป็นต้น พร้อมกันนั้นพระองค์ยังทรงเลือกใช้ความเปรียบแบบอุปมาขยายให้เห็นความดังและแรงสั่นสะเทือนจากการประโคมกลองให้เด่นชัดขึ้น โดยเปรียบว่าเหมือนแผ่นดินจะพังทลายลง อันจะช่วยเสริมให้ผู้อ่านรับรู้ถึงเสียงที่เกิดขึ้นในพิธีและความยิ่งใหญ่ของการพระราชพิธี นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเลือกใช้คำแสดงกิริยาท่าทางของเหล่าทหารที่ล้วนเชี่ยวชาญในการรบดังเช่น คำว่า “กุมสรพสาตราวุธ” “ฮึกเหิม” อันแสดงถึงความกล้าหาญความสง่างามของเหล่าทหารแต่ละหมวดที่ถือสรรพอาวุธ บ้างถือดาบ ถือทวน ถือธนู ฯลฯ เมื่อทหารแต่ละเหล่ามารวมกันจึงเน้นย้ำถึงแสนยานุภาพของเหล่าทัพ นับว่าพระองค์ทรงเลือกใช้ภาษาวรรณศิลป์ทั้งระดับคำและความมาช่วยพรรณนาภาพของกระบวนแห่ทางสถลมารคอย่างยิ่งใหญ่ตระการตาสมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเสียงสรรพดุริยางค์ที่เกิดขึ้นขณะประกอบพระราชพิธี และอาภรณ์ปรีชาของเหล่าพลทหาร ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพเหตุการณ์ไปพร้อมกับเสียงได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาลักษณะการใช้ภาษาของงานบันทึกประเภทอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์การเสด็จ ฯ เลียบพระนครเช่นเดียวกัน พบว่า ผู้บันทึกจะเลือกใช้ภาษาเพื่อบรรยายความเป็นสำคัญ ไม่ได้มุ่งพรรณนา ขยายความด้วยภาษาวรรณศิลป์ ดังพิจารณาได้จากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงใช้ภาษาเพื่อบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับการตั้งกระบวนแห่ ไปตามลำดับ ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับลักษณะของการบันทึกประเภทพระราชพงศาวดาร ดังเช่น

“....ครั้นถึงวันกำหนด พวกทหารอาสา 6 เหล่าซ้ายขวา ตั้งกองจุกช่องรายทางที่จะเสด็จ ตั้งปืนคู่ขนานทุกแห่ง แลพนักงานจัดตั้งกระบวนแห่เสด็จพร้อมกัน รื้อกระบวนแห่ เสด็จเลียบพระนครครั้งนั้น กระบวนหน้าปลายรื้อฝรั่งแม่นปืน...แล้วถึงกระบวนนายม้าต้น... แล้วถึงกระบวนเสนาบดีนั่งแคร่ มีนายตามเป็นที่สุดกระบวน รวมกระบวนพยุหยาตราเป็น จำนวน 8,000...”

(Damrong Rajanuphab, 1968, p.36-38)

จากความข้างต้น สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีเลือกใช้ภาษาเพื่อบันทึกและรวบรวม ข้อมูลการประกอบพิธีเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากทรงกล่าวถึงลำดับกระบวนทหารแต่ละหมู่ ตั้งแต่ต้นกระบวน จนถึงท้ายกระบวน และสรุปจำนวนคนที่ร่วมในกระบวนพยุหยาตรา ทั้งนี้สืบเนื่องจากลักษณะของงานบันทึก แต่ละประเภทย่อมมีจุดมุ่งหมายและลีลาภาษาในการเรียบเรียงเรื่องราวต่างกัน เหมือนกับวรรณคดีบันทึก พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ไม่เพียงแต่เลือกใช้ภาษาเพื่อบรรยายภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีไป ตามลำดับขั้นตอนพิธี แต่ยังเลือกใช้ภาษาวรรณศิลป์เพื่อถ่ายทอดบรรยากาศ อารมณ์ความรู้สึก รวมถึง อากัปกริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นขณะประกอบพิธีผ่านสายตาและความรู้สึกของผู้แต่งที่ได้ร่วมเห็นเหตุการณ์ ด้วยเหตุนี้เมื่ออ่านวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนอกจากรับรู้เรื่องการพระราชพิธีแล้ว ยัง สามารถจินตนาการภาพเหตุการณ์ เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในพิธี นับว่าเป็นลักษณะสำคัญของ วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกประการหนึ่ง

4.4.3 การเรียบเรียงเนื้อหาตามลำดับวันและเวลา เนื่องด้วยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็น พระราชพิธีที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านสถานะภาพของพระมหากษัตริย์ จึงทำให้พิธีมีรายละเอียดค่อนข้างมาก มีขั้นตอนพิธีอันซับซ้อน และดำเนินการพระราชพิธีหลายวัน เมื่อองค์ผู้บันทึกทรงนำเรื่องการพระราชพิธี บรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้ จึงทรงเรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับวันเวลา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านสามารถติดตาม เรื่องการพระราชพิธีได้อย่างต่อเนื่อง และเข้าใจได้โดยง่าย ยกตัวอย่างเช่น

๑⁴⁸ สุกปักขในฉ้อทศ

สัปะคุรวาเร

ชายแสงสุริยมเห

พร้อมพวงพิณพาทย์ซัง

๑⁴⁹ มาตยามาสำสร้อง

ต่างนุ่งสองปักลาย

ใช้ในแต่ตัวนาย

อึกราชนิกุลเชื้อ

มาเส นาพ้อ

เริ่มตั้ง

ศรเทพย์

ปี่ฆ้องกลองประโคมฯ

เหล่าหลาย

คาดเลื้อ

มีชื่อ

ช่วยใช้ชางาน ฯ

(King Rama III, 1968, p.21)

จากโคลงข้างต้น พระองค์ทรงเรียบเรียงเนื้อหาโดยใช้เวลาจำแนกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงขั้นตอนพิธี ดังจะเห็นได้จากทรงเริ่มต้นด้วยการระบุวันและเวลาเริ่มงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ว่าตรงกับขึ้น 6 ค่ำ เดือน 10 ดังบาทที่ว่า “*สุกปักขในฉ้อทศ มาเส นาพ้อ*” จากนั้นทรงระบุวันและปีที่จัดงาน ว่าตรงกับวันพฤหัสบดี ปีมะเส็งดังบาทที่ว่า “*สัปะคุรวาเร เริ่มตั้ง*” ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2352 หลังจากทรงระบุวันและเวลา ทรงให้รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนประกอบพิธีที่อยู่ในช่วงวันดังกล่าวไปตามลำดับ

การเรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับวัน เวลา และขั้นตอนพิธีเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการจัดพิธีที่เน้นเรื่องขั้นตอนพิธีเป็นสำคัญ เพราะหากสลับขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งอาจทำให้การประกอบพิธีไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนั้นการบันทึกตามลำดับวันเวลาและขั้นตอนพิธีจึงสำคัญทั้งต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธี และการนำไปใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาแบบแผนการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อีกด้วย

จากการศึกษา *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* ในประเด็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ในการประพันธ์วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทำให้เห็นว่า วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมีลักษณะที่ต่างไปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั่วไปที่นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาบันทึกไว้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างคือ “กลวิธีทางวรรณศิลป์” โดยเฉพาะรูปแบบคำประพันธ์และการเลือกใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพทั้งระดับคำและความ ด้วยลักษณะสำคัญดังกล่าวสามารถใช้เป็นเส้นแบ่งระหว่างวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกกับงานบันทึกประเภทอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

5. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ทำให้เห็นความคาบเกี่ยวของวรรณคดีประเภทต่าง ๆ เนื่องจากวรรณคดีเรื่องนี้มีเนื้อหาที่กล่าวยกย่องเชิดชูพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ให้เป็นທີ່ประจักษ์จึงได้รับการพิจารณาในฐานะวรรณคดียอพระเกียรติ ดังเช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ” ของเสาวณิต วิงวอน (Vingvon, 1987) แต่วรรณคดีเรื่องนี้ก็มีลักษณะต่างไปจากวรรณคดียอพระเกียรติเรื่องอื่น เพราะไม่ได้มุ่งสรรเสริญพระคุณสมบัติ พระราชกรณียกิจ รวมถึงเหตุการณ์บ้านเมือง โดยเฉพาะการทำสงคราม เหมือนเช่น *ยวนพ่ายโคลงดัน* หรือ *โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช* แต่เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงความสำคัญและความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ผ่านพระราชพิธีโดยตรง (Imsamran, 2016, p.247) ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้มีลักษณะของวรรณคดีพระราชพิธีร่วมด้วย ดังในตำราเรื่อง “วรรณคดีพระราชพิธี” ของบาทยัน อิมสำราญ (Imsamran, 2016) ที่พิจารณาว่า “วรรณคดีเรื่องนี้อยู่ในฐานะของวรรณคดียอพระเกียรติและวรรณคดีพระราชพิธีในขณะเดียวกัน และเนื้อหาทั้งสองส่วนมีความสำคัญไม่แตกต่างกัน” (Imsamran, 2016, p.247)

ความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในวรรณคดีเรื่องนี้นับเป็นเนื้อหาสำคัญที่แสดงจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้นบันทึกเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้โดยละเอียดสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงลำดับขั้นตอนพิธีตั้งแต่เริ่มต้นจนการพระราชพิธีเสร็จสิ้น ระบุองค์ประกอบในพิธี ตลอดจนแสดงออกกับกิริยาของผู้คนในพระราชพิธีผ่านประสบการณ์ขององค์ผู้บันทึกที่ได้มีส่วนร่วมในการพระราชพิธีและนำมาเรียบเรียงอย่างมีวรรณศิลป์ นอกจากนี้ยังนับได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์ผ่านวรรณคดีร้อยกรองอีกด้วย

จากการศึกษาวรรณคดีที่บันทึกพระราชพิธีควบคู่กับการยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ พบว่ามีทั้งในวรรณคดียุคก่อนหน้าและร่วมสมัย เช่น *คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราชสาทอง* ของพระมหาราชครูเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราชสาทอง เนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ที่ทรงปฏิบัติ รวมถึงพระราชกรณียกิจด้านการพระราชพิธีที่สำคัญ เช่น พระราชพิธีอินทราภิเษก พระราชพิธีลบลัศกราช พระราชพิธีออกสนาม หรือในวรรณคดียุคต่อมาอย่าง *ลิลิตกระบวนพยุหยาตราสถลมารคและชลมารค* พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส วรรณคดีเรื่องนี้ไม่เพียงแต่เป็นวรรณคดีเอกที่มีคุณค่าในฐานะวรรณคดีบันทึกภาพพระราชพิธีที่บันทึกแบบแผนกระบวนพยุหยาตราได้อย่างละเอียดลออสมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติด้วย (Jatuthasri, 2012, p.60) เป็นต้น

จากการศึกษา *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* พบว่าวรรณคดีเรื่องนี้นอกจากจะมีลักษณะร่วมกับวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีในด้านเนื้อหาที่กล่าวเรื่องการพระราชพิธีพร้อมกับการยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์แล้ว วรรณคดีเรื่องนี้ยังสร้างสรรค์ลักษณะดีเด่นแตกต่างไปจากวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีเรื่องอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ดังเช่น ลักษณะที่มุ่งบันทึกเฉพาะภาพเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยตรง โดยที่ไม่ได้เป็นการกล่าวแทรกในเนื้อหาของเรื่องหรือกล่าวร่วมกับการพระราชพิธีอื่นๆ อีกทั้งยังแต่งด้วยเจตจำนงขององค์ผู้นิพนธ์ที่ได้เข้าร่วมการพระราชพิธี ทำให้สามารถให้รายละเอียดเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งลำดับขั้นตอนพิธี องค์ประกอบในพิธี รวมถึงอากัปกริยาของผู้คน การบันทึกรายละเอียดของพระราชพิธีอย่างครบถ้วนและรอบด้านนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธี รับรู้เรื่องการพระราชพิธีเป็นอย่างดี อีกทั้งยังต้องเห็นภาพเหตุการณ์ สัมผัสบรรยากาศในพิธีและได้ยินเสียงที่เกิดขึ้นในพิธีด้วยตนเอง จึงจะสามารถถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงและมีอรรถรส จนเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

อย่างไรก็ตาม วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็ไม่ได้มุ่งบันทึก “เนื้อหาสาระ” หรือเหตุการณ์การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไปตามลำดับเท่านั้น แต่ยังมุ่งบันทึก “อารมณ์” และ “บรรยากาศ” ที่เกิดขึ้นขณะประกอบพิธีไปพร้อมด้วย ทำให้วรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสามารถบันทึกภาพเหตุการณ์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้อย่างมีศิลปะผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทั้งด้านรูปแบบคำประพันธ์ การเลือกใช้ภาษา และการเรียบเรียงเนื้อหา ดังนั้นเมื่ออ่านวรรณคดีประเภทนี้แล้วผู้อ่านจะสามารถจินตนาการภาพเหตุการณ์ในพิธีและรับรู้บรรยากาศเสมือนเป็นบุคคลหนึ่งที่เข้าร่วมในพิธีได้ กระทบผัสสะผ่านการมองเห็น การได้ยินเสียง และการเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี

โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับว่าเป็นวรรณคดีที่ทำให้เห็นถึงการสร้างสรรค์วรรณคดีประเภทนี้ภายใต้บริบททางสังคมที่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นเหตุการณ์สำคัญแห่งยุคสมัย และเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อมีการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมาก็พบการสร้างสรรควรรณคดีที่มีลักษณะเดียวกับวรรณคดีเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่อง *โคลงลิลิตมหามงกุฎราชคุณาธุสรมณ์* ที่บันทึกวาระการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและบันทึกการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกไว้ทุกขั้นตอนพิธี เรื่อง *โคลงลิลิตสุภาพ ตำรับ พระบรมราชาภิเษก สัปดมะราชมหาจักรีวงศ์ เมื่อพุทธศก 2468* ก็นำเรื่องการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาบันทึกไว้เป็นเนื้อหาหลักของเรื่อง ทำให้รับรู้เรื่องการพระราชพิธีในครั้งนั้นโดยละเอียดและครบถ้วนทุกขั้นตอนพิธี

รวมถึงเรื่อง สลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษกและเฉลิมพระราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่บันทึกเหตุการณ์ตั้งแต่ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจะเสด็จขึ้นครองราชย์จนถึงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสร็จสมบูรณ์ เป็นต้น อาจจะนับได้ว่า โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญของการสร้างสรรค์ประเภทวรรณคดีบันทึกพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันจะทำให้เกิดตัวบทของกลุ่มงานนี้ในยุคสมัยหลังที่ก่อรูปได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและยังเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่มักจะแต่งวรรณคดีประเภทนี้ส่งท้ายการจัดพระราชพิธีให้เรียบร้อยสมบูรณ์

References

- Chalitanon, N. (1981). *prawattisat niphon thai* [Thai Historiography]. Bangkok: Social Sciences and Humanities Textbooks Foundation.
- Chotmai het phraratchaphithi borom rachaphisek somdet Phra Rama thi bodi si sin thon maha wachirawut Phra Mongkut klao chaoyuhua* [Archives of the Coronation Ceremony of King Rama VI]. (1975). Bangkok: Thepnimit Printing House.
- Damrong Rajanuphab, H.R.H.Prince.(1968). *Phra rat phongsawadan Krung Rattanakosin ratchakan thi 2* [Rattanakosin royal annals in the reign of King Rama II].Bangkok: Literature and History Fine Arts Department.
- Frow, J. (2006). *Genre*. New York: Routledge Oxen.
- Imsamran, B. (2016). *Wannakhadi phraratchaphithi* [Royal ceremony literature]. Nakhon Pathom: Faculty of Arts, Silpakorn University.
- Jatuthasri,T.(2012). Lilit on the Royal Kathin Land and Water Processions: From a Royal Ceremony to a Eulogy for the King. *Manutsayasat Wichakan Journal*,19(1).39-62.
<https://so04.tci.thaijo.org/index.php/abc/article/view/54143/44939>
- Kapklon,P. (1975). *naeothang kansueksa wannakhadi phasakawi kanwichak lae wichan* [Approaches to the study of literature, poetry, analysis and criticism]. Bangkok:Thai Watana Panich.

- Kitngam,N. (2003). *Phraratchaphithi boromrachaphisek: prawattisat charitprapheni chak phraratchaniphon “yophrakiat phrabatsomdet phraphutloetla naphalai ratchakan thi 2”* [The Royal Coronation Ceremony: History of tradition from King's literary work ‘The Eulogies of King Rama II’]. Bangkok: Literature and History Fine Arts Department.
- Ladawan, S., M.R. (1971). *Phraratchaphithi boromrachaphisek samai krung Rattanakosin* [The royal coronation ceremony in the Rattanakosin Period]. Bangkok: The Secretariat of the Prime Minister.
- Laosunthon, N. (2019). The Royal Coronation Ceremony: Studies from literary evidence *Art&culture magazine*,40(7),140-161.
- Nang klao chaoyuhua (King Rama III), H.M.K. (1968). *Khlong yo phrakiat phrabatsomdet phra phut loet la naphalai* [The Eulogies of King Rama II]. Bangkok: Kurusapa.
- Paiboonsin, K. (2014). *Buddhism and Thai monarchs 1767-1851*. [Master's thesis, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/44519>
- Phuphongphan, W. (2021). *Sathaban kasatri nai Kotmonthianban* [Royal institution of Palatine law]. Bangkok: Saengdao.
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation. (2020). *Prawat wannakhadi thai chabap Munithi Somdetphratheppharatratsuda phak (kh.)wannakhadi thai prophet tang tang*. [History of Thai Literature by the Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation.
- Romyanan, W. (1992). *Wiwatthanakan Wannakhadithai* [The evolution of Thai literature]. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Saengthaksin,Y. (1994). *Wannakhadi yo phra kiat* [Panegyric literature]. Bangkok: Kurusapa Business Organization.

- Sangyokha,S&Mueannin,P.(1975). *prawat wannakhadi thai* [Thai literature history]. Bangkok: Aksorn sampan press.
- Theekaprasertkul,P. (2014). Sound and Rhythm: Literary Art Techniques in Yuan Phai Khlong Dan. *Silpakorn University Journal*, 34(1). 99-117. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/17594/15810>
- Thepphayasuwan,B,M.L.(2000). *wikhro rot wannakhadi thai* [Analysis of Thai literature]. Bangkok:Social Sciences and Humanities Textbooks Foundation.
- Vingvon, S. (1987). *An analytical study of the Eulogies for Kings*. [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/67598>
- Warasitthichai, K, M.L. (2006). Study of the Royal Ceremonies as a eulogetic literature. *Vannavidas*, 6, 1 - 41. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/VANNAVIDAS/article/view/62353/51335>
- Yangcharoenp,P.& Thanaprasitphatthana,S.(1986).*kansueksa lae phonkrathop to sangkhom thai samai ton rattanakosin* (B.E.2325-2394) [Studies and impact on Thai society in the early Rattanakosin period]. Bangkok: Chulalongkorn University press.

ภาคผนวก

รายการอ้างอิงภาษาไทย

- ชลิตานนท์,นาฏวิภา. (2524). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ : มุนิณีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2518). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเทพนิมิตการพิมพ์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. (2511). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- อัมสำราญ,บาหยัน. (2559). *วรรณคดีพระราชพิธี*. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตฺตะศรี,ธานีรัตน์. (2555). ลิลิตกระบวนพยุหยาตราสถลมารคและชลมารค:จากพระราชพิธีสู่วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*.19(1),39-62. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/view/54143/44939>
- กาพย์กลอน, ประสิทธิ์.(2518). *แนวทางการศึกษาวรรณคดี ภาษากรีก การวิจัยและวิจารณ์*.กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- กิจงาม,นุชนารถ. (2546). *พระราชพิธีบรมราชาภิเษก : ประวัติศาสตร์จารีตประเพณี จากพระราชนิพนธ์ “ยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2”*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ลดาวัลย์, ม.ร.ว.แสงสุรย์ (2514). *พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- เหล่าสุนทร,นิยะดา. (2562). “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก : ศึกษาจากหลักฐานด้านวรรณคดี.” *ศิลปวัฒนธรรม*. 40(7),140-161.

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2511). *โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. กรุงเทพฯ: ศูรสภา.

ไพบูลย์ศิลป์,เกริกเกียรติ. (2557).*พุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย พ.ศ.2310-2394*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต).จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประเทศไทย. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/44519>

ภู่งศ์พันธุ์,วรพร. (2564). *สถาบันกษัตริย์ในกฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ : แสงดาว.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2565). *ประวัติศาสตร์ไทย : ฉบับมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ภาค ข วรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ*.กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.

รณนันทน์,วัชร. (2535). *วิวัฒนาการวรรณคดีไทย*.กรุงเทพฯ:โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แสงทักษิณ,ยุพร. (2537). *วรรณคดียอพระเกียรติ*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

สังโยคะ, สุวิทย์ และเหมือนนิล, ประทีป. (2518). *ประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

ทีฆประเสริฐกุล,ปัทมา. (2557). เสียงและจังหวะ:กลวิธีทางวรรณศิลป์ในนวนิยายโคลงฉันท์. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 34(1), 99– 117. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/17594/15810>

เทพยสุวรรณ, ม.ล.บุญเหลือ.(2543). *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

วิงวอน,เสาวณิต. (2530). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/67598>

วราสิทธิชัย, ม.ล.คำยวง. (2549). มองวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ. *วรรณวิทัศน์*, 6 , 1-41. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/VANNAVIDAS/article/view/62353/51335>

ยังเจริญ,พิพาตา และ ธนประสิทธิ์พัฒนา,สุวดี. (2529).*การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2394)*.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.